

ПРИЛОЖЕНИЕ НА СЪДЕБНАТА МЕДИАЦИЯ ПО ТЪРГОВСКИ СПОРОВЕ — ОБЩ ПРЕГЛЕД¹

Проф. д-р Янка Тянкова

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Юридически факултет

APPLICATION OF JUDICIAL MEDIATION IN COMMERCIAL DISPUTES - AN OVERVIEW²

Professor Yanka Tyankova, PhD

St. Cyril and St. Methodius University, Faculty of Law

Резюме: В настоящия доклад се прави общ преглед на приложението на съдебната медиация, в частност по търговски спорове, в контекста на последните промени в българското законодателство, след въвеждането на съдебната медиация с промени в Закона за медиацията и Гражданския процесуален кодекс, както и с оглед последващото провъзгласяване за противоконституционни на тези разпоредби с решение на Конституционния съд на РБ от 01.07.2024 г. Направените изводи са съпътствани с кратък сравнителноправен анализ на законодателствата на държавите – членки на ЕС, уреждащи съдебната медиация по различни видове правни спорове, включително и по търговски спорове.

Ключови думи: *задължителна медиация, съдебна медиация, задължителна информационна среща в производството по съдебна медиация, медиация по търговски спорове*

Abstract: This paper provides an overview of the implementation of judicial mediation, in particular in commercial disputes, in the context of the recent

¹ Към момента на провеждане на научната конференция (31.05.2024 г.) коментиранията тема относно приложението на съдебната медиация по търговски спорове е имала своята правна регламентация в Закона за медиацията (Глава шеста) и в Гражданския процесуален кодекс. Впоследствие разпоредбите на тези два закона са обявени за противоконституционни (с решение на Конституционния съд на РБ от 01.07.2024 г.). Това е мотивирало автора да актуализира научното изследване преди издаването на сборника с доклади.

² At the time of the academic conference (31.05.2024), the commented topic concerning the application of judicial mediation in commercial disputes had its legal regulation in the Mediation Law (Chapter Six) and in the Code of Civil Procedure. Subsequently, the provisions of these two laws were declared unconstitutional (by the decision of the Constitutional Court of the Republic of Bulgaria from 01 June 2024). This has motivated the author to update the academic research before the publication of the collection of papers.

changes in Bulgarian legislation, following the introduction of judicial mediation with amendments to the Mediation Law and the Civil Procedure Code, as well as in view of the subsequent declaration of unconstitutionality of these provisions by a decision of the Constitutional Court of the Republic of Bulgaria from 01 June 2024. The conclusions drawn are accompanied by a brief comparative legal analysis of the legislation of the EU member states regulating judicial mediation in various types of legal disputes, including commercial disputes.

Keywords: *mandatory mediation, judicial mediation, mandatory informative meeting in judicial mediation proceedings, mediation in commercial disputes*

С промените в Закона за медиацията (обн. в ДВ, бр. 11 от 02.02.2023 г.) беше въведена нова глава шеста „Медиация по висящи съдебни дела“, с която за пръв път в българското законодателство се регламентираха случаите и условията, при наличието на които „сдът задължава страните по всякащо съдебно дело да участват в първа среща в процедурата по медиация, която се осъществява в съдебен център по медиация към съответния съд“ (чл. 19 ЗМ). В тази връзка с промени в ГПК се разграничиха хипотезите, в които съдът задължително препраща към медиация (чл. 140 а ГПК)³, и случаите, в които съдът може по своя преценка да задължи страните да участват в процедура по медиация (чл.

³ Това са случаи, когато е предявен иск или до съда е направено искане за: 1. разпределяне на ползването на съсобствена вещ по чл. 32, ал. 2 от Закона за собствеността (ЗС); 2. парични вземания, произтичащи от съсобственост по чл. 30, ал. 3 и чл. 31, ал. 2 от ЗС; 3. делба по чл. 34 от ЗС – в производството по извършване на делбата; 4. изпълнение на задължения на собствениците, ползвателите или обитателите на самостоятелни обекти в сграда в режим на етажна собственост по чл. 6 от Закона за управление на етажната собственост за възстановяване на направени от отделен собственик разходи за ремонт на общи части на сградата по чл. 48, ал. 7 от Закона за управление на етажната собственост, както и за отмяна на незаконосъобразно решение на общото събрание или на незаконосъобразен акт на управителния съвет (управителя) на етажната собственост по чл. 40, ал. 1 и чл. 43, ал. 1 от Закона за управление на етажната собственост; 5. изплащане на стойността на дружествен дял при прекратяване на участие в дружество с ограничена отговорност по чл. 125, ал. 3 от Търговския закон; 6. отговорност на управител или на контролор на дружество с ограничена отговорност за причинени на дружеството вреди по чл. 142, ал. 3 и чл. 145 от ТЗ.

140 б ГПК)⁴. И в двете групи случаи попаднаха и някои видове търговски спорове.

Съгласно разпоредбата на чл. 140а, ал. 1, т. 5 и т. 6 ГПК съдът задължава страните да участват в първа среща в процедурата по медиация, когато е предявен иск или е направено искане за изплащане на стойността на дружествен дял при прекратяване на участие в дружество с ограничена отговорност по чл. 125, ал. 3 ТЗ или с предявения иск се търси отговорност на управител или на контролор на дружество с ограничена отговорност за причинени на дружеството вреди по чл. 142, ал. 3 и чл. 145 ТЗ. Във втората група случаи, при които съдът може да препрати страните към медиация (чл. 140 а, ал. 2, т. 7 и т. 11 ГПК), попадат също два вида търговски спорове: тези, произтичащи от търговска сделка с цена на иска до 25 000 лв., и спорове с предмет на иска по чл. 71 ТЗ, чл. 74 ТЗ, чл. 58, ал. 1 ЗК и чл. 25, ал. 4 от ЗЮЛНЦ.

Посочените по-горе промени в ЗМ и ГПК трябваше да влязат в сила от 01.07.2024 г. Но с Решение №11 от 01 юли 2024 г. по конст.

⁴ Това са случаите, когато е предявен иск или до съда е отправено искане за: 1. развод по чл. 49 от Семейния кодекс (СК); 2. разрешаване на спорове относно упражняването на родителските права, местоживеенето на детето, личните отношения с детето и издръжката му по чл. 127, ал. 2 от СК; 3. изменение на мерките, свързани с упражняването на родителските права, местоживеенето на детето, личните отношения с детето и издръжката му по чл. 51, ал. 4 и чл. 59, ал. 9 от СК; 4. разрешаване на разногласия по повод упражняване на родителските права и задължения по чл. 123, ал. 2 от СК; 5. определяне на мерки за лични отношения с бабата и дядото по чл. 128 от СК; 6. издръжка; 7. парично или непарично вземане, произтичащо от договор, едностранна сделка, непозволено увреждане, неоснователно обогатяване или водене на чужда работа без пълномощие с цена на иска до 25 000 лв.; 8. съществуване, прекратяване, унищожаване или разваляне на договор или на едностранна сделка или за сключване на окончателен договор с цена на иска до 25 000 лв.; 9. собственост и други вещни права върху имот или за нарушено владение; 10. възнаграждения или обезщетения, произтичащи от трудови правоотношения, както и за признаване на уволнението за незаконно и неговата отмяна и за възстановяване на предишната работа; 11. защита на членствени права в търговско дружество по чл. 71 от ТЗ или за отмяна на решение на общото събрание на дружеството по чл. 74 от ТЗ, както и искове по чл. 58, ал. 1 от Закона за кооперациите и по чл. 25, ал. 4 от Закона за юридическите лица с нестопанска цел; 12. защита на права на интелектуална собственост по Закона за авторско право и сродните му права, Закона за патентите и регистрацията на ползните модели, Закона за марките и географските означения, Закона за промишления дизайн, Закона за топологията на интегралните схеми и Закона за закрила на новите сортове растения и породи животни

дело №11/2024 г. Конституционният съд (КС)⁵ обяви за противоконституционна т.нар. съдебна медиация — задължителна и факултативна, уредена в комплекс от разпоредби в Закона за медиацията (ЗМ) и Гражданския процесуален кодекс (ГПК)⁶. Така съдебната медиация, включваща задължителното насрочване на обща информационна среща на страните или по преценка на съда, не можа да намери приложение в българското законодателство не само по търговски спорове, но и по всички останали спорове, сочени в тези два закона.

По мое мнение темата за необходимостта от преуреждане на съдебната медиация в българското законодателство остава актуална и основанията за това са много. Съдебната медиация остава приложима по висящи съдебни спорове, но са неприложими разпоредбите, които даваха възможност съдът да задължи страните по висящо съдебно дело да участват в първа среща в процедурата по медиация по сочени в ЗМ и ГПК спорове (вещни, семейни, търговски и др.). Но прилагането на медиацията като доброволна процедура по тези спорове, т.е. по съгласие на страните или като следствие от договорна клауза, остава приложима.

В тази връзка логично възниква и последващият въпрос: има ли бъдеще „задължителната“ съдебна медиация в последващи законодателни промени.

Тъй като предметът на това изследване е стеснен до търговските спорове, то изложените по-долу аргументи в сравнителноправен аспект ще се отнасят в по-голямата си част до приложението на съдебната медиация по търговски спорове, регламентирана в законодателствата на държавите – членки на ЕС.

Уредба на съдебната медиация по търговски спорове в Италия

Въвеждането на медиацията в италианското законодателство има дълга история и е продиктувано от необходимостта да се преодолее кризата в съдебната система, породена от многобройните съдебни дела и тяхната продължителност. Прави впечатление, че още

⁵ Обн. в ДВ, бр. 57/05.07.2024 г.

⁶ С решението на КС се обявяват за противоконституционни разпоредбите на чл. 19, чл. 20, чл. 21, чл. 22, чл. 23, чл. 24, ал. 1 и чл. 25 от Закона за медиацията и на чл. 78а, чл. 140а, чл. 140б, чл. 267, ал. 3, чл. 314а, чл. 341а и чл. 374а от Гражданския процесуален кодекс.

през 1998 г. в Италия за пръв път се регламентира задължителната медиация в производства по някои потребителски спорове, трудови спорове и спорове между възложител и изпълнител⁷. В следствие процесът на развитие на медиацията в Италия се осъществява чрез приемане на множество правни актове, чрез които е стандартизирано прилагането на медиацията по различни правни спорове. В резултат на тази последователна и целенасочена законодателна дейност в Италия приложение намират три вида производства по медиация: доброволна медиация, доброволна с препращане от съда и задължителна медиация. Задължителната медиация е въведена като модел през 2017 г., според който първата среща по медиация е условие за започване на съдебно производство по редица дела. Така по спорове относно вещни права, право на ползване, делба, наследяване и завещание, имуществени спорове между съпрузите, търговски договори, договори за наем, лизинг, застрахователни, банкови и други спорове се въвежда задължение за страните да участват в първа обща среща по медиация⁸.

От изложеното по-горе е видно, че италианският модел е повлиял в най-голяма степен на българския законодател при определяне на широкия кръг от правни спорове, които подлежат на съдебна медиация по смисъла на чл. 140 а, ал. 1 и ал. 2 ГПК.

Прави впечатление, че италианският законодател с промени още през 2003 г. е предприел и други мерки за насърчаване използването на медиацията по съдебни спорове (в частност по търговски спорове). Така например въведена е отмяна на държавните такси по търговски дела, завършващи със споразумение. Предвидено е още спиране на съдебното производство във всички случаи, когато се провежда медиация⁹.

Уредба на съдебната медиация по търговски спорове във Франция

Действащото законодателство във Франция първоначално въвежда експериментално задължителната предварителна медиация

⁷ Раданова, Юл. (2023). Новости в правната уредба и приложението на задължителната медиация в ЕС. // Правна трибуна, №1, с. 40 и сл.

⁸ Пак там, с. 41.

⁹ Пак там, с. 40.

само по семейни спорове. През 2016 г. със Закон за модернизиране на правосъдието през 21-ви век¹⁰ в 11 съдилища във Франция се урежда провеждането на задължителна предварителна медиация по някои съдебни спорове за срок от 3 години. Впоследствие този срок е удължаван няколко пъти, като последната промяна е до 31.12.2024 г. Увеличен е значително и броят на съдилищата, които са включени в този пилотен проект.

С промяна на законодателството през 2019 г.¹¹ е въведено задължителното използване на медиация по искове за изплащане на суми до 5 000 евро или на спорове между съседи. Следователно с регламентирането на съдебната медиация по търговски спорове с малък материален интерес се поставя началото на задължителна първа среща по медиация по търговски спорове. Това става с разпоредбата на член 750-1 от френския Граждански процесуален кодекс. Три години по-късно, на 22.09.2022 г., поради голямата съпротива срещу съдебната медиация Държавният съвет отменя член 750-1 от Гражданския процесуален кодекс в редакцията му от 11 декември 2019 г. С последваща промяна от 11 май 2023 г. чл. 750-1 от ГПК на Франция отново е възстановен¹².

Следователно ситуацията във Франция донякъде прилича на случващото се в българското законодателство. Въвеждането, последващата отмяна и реабилитирането на съдебната медиация по спорове с материален интерес до 5 000 евро (включително и търговски спорове) дава основание да приемем за закономерен консервативния подход на френския законодател, който трудно приема въвеждането на задължителната първа среща по медиация по някои правни спорове. Както правилно отбелязва генералният секретар на синдиката „Обединени магистрати“ *Béatrice Brugère*, „*политическата воля за насочване на процедурите към постигане на споразумение по взаим-*

¹⁰ <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000033418805/>.

¹¹ Закон №2019-1933 от 11 декември 2019 г. (<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000039480084/>).

¹² Член 750-1: Съгласно член 4 от Закон № 2016-1547 от 18 ноември 2016 г., под страх от недопустимост, която съдът може да обяви служебно, съдебният иск се предхожда, по избор на страните, от опит за помирение, проведено от съдебен помирител, опит за медиация или опит за процедура, основана на участие, когато се иска заплащане на сума, която не надвишава 5 000 EUR, или когато се отнася до едно от действията, посочени в член R.211-3-4 и R.211-3-8 от Кодекса за организация на съдебната система (Code de l'organisation judiciaire) или до междусъседски спорове.

*но съгласие под контрола на съда би била интелектуална революция в страна, която предпочита споровете пред преговорите*¹³.

Уредба на съдебната медиация по търговски спорове в Гърция

Гърция е страната, която през 2019 г. с транспонирането на Директива 2008/52/ЕО на ЕП от 21 май 2008 г. относно някои аспекти на медиацията по гражданскоправни и търговскоправни въпроси въвежда задължителното провеждане на обща медиационна среща на страните по някои видове висящи съдебни дела, като се позовава изрично на италианския модел. Приет е нов закон за медиацията, с който са уредени изрично споровете, при които страните задължително трябва да участват в първа обща среща по медиация. Такива са редица семейни спорове (с изключение на разводи, осиновяване, признаване на бащинство и др.). Освен това всички спорове, отнасящи се до търговски и граждански спорове с цена на иска над 30 000 евро¹⁴ също попадат в тази група. Процедурата по медиация предвижда провеждане на първата обща среща по медиация в рамките на 20 дни след уведомяване на страните. Присъствието на адвокатите е задължително по време на първата обща среща, с изключение на потребителските спорове и тези, с малък материален интерес. При неучастие на някоя от страните в тази първа обща среща по медиация съдията може да санкционира отсъстващата страна, като ѝ наложи глоба в размер от 100 до 500 евро.

Тези и още много други примери в сравнителноправен аспект показват, че броят на държавите – членки на ЕС, в които се прилага съдебната медиация, включваща задължителна обща среща по редица правни спорове, значително се е увеличил. Ако към 2016 г., видно от Доклада на ЕК до ЕП, Съвета и ЕИСК от 26.08.2016 г. за прилагане на Директива 2008/52/ЕО на ЕП и Съвета относно някои аспекти на медиацията по гражданскоправни и търговскоправни въпроси¹⁵, задължителната медиация е нормативно уредена само в няколко дър-

¹³ <https://www.actu-juridique.fr/arbitrage-marl/amiable-prealable-obligatoire-rennaissance-de-larticle-750-1-du-cpc/>.

¹⁴ Виж: https://e-justice.europa.eu/64/EN/mediation_in_eu_countris?

¹⁵ За подробен анализ на Доклада на ЕК виж: Пенова, Ал., Законодателни промени относно медиацията по висящи съдебни дела в Закона за медиацията и в ГПК, сп. Адвокатски преглед, бр. 4/2023 г., с. 6 и сл.

жави – членки на ЕС (Италия, Унгария, Хърватия, Чехия и др.), то в следствие нейното приложение се разширява и обхваща и други държави: Полша, Словения, Белгия, Гърция, Великобритания и др.¹⁶ В тези държави – членки на ЕС, съдебната медиация има различни разновидности¹⁷:

- задължителна, т.е. като процесуална предпоставка за допустимост на съдебния процес;

- задължителна, в случаите на изпълнение на разпореждане на съда;

- квазизадължителна съдебна медиация, при която медиацията не е задължителна, но съдебните разноски се възлагат на страната, която е препятствала провеждането на медиацията.

Независимо от различията в националните законодателства на държавите – членки на ЕС, приложението на съдебната медиация по висящи съдебни спорове, включително и търговскоправни спорове, продължава да се увеличава: както чрез регламентирането ѝ в законодателствата на все повече държави членки, така и чрез разширяването на вида правни спорове, за които тя намира задължително приложение (било то под формата на задължителна информационна среща, по разпореждане и по преценка на съда или чрез използване на различни финансови стимули, насочени към страните в процеса).

Заключение

Считам, че тези динамично развиващи се законодателни промени в областта на съдебната медиация, протичащи в рамките на ЕС ще доведат до естествена необходимост и в България да се възобнови инициативата за повторно изготвяне на проект за изменение на Закона за медиация, съобразен с мотивите, изложени в Решение №11 от 01 юли 2024 г. на КС на РБ по конст. дело №11/2024 г.

В тази връзка следва да добавим, че въвеждането на тези промени е наложително и с оглед изпълнението на Плана за възстановяване и устойчивост на ЕС¹⁸, и в частност на Националния план за възстановяване и устойчивост¹⁹, който ни вмениява в предвидената реформа

¹⁶ Раданова, Юл. Цит. съч., с. 40 и сл.

¹⁷ Пак там, с. 32 и сл. Авторът прави обстоен коментар на различните видове „задължителна“ съдебна медиация, като се позовава на редица чуждестранни източници.

¹⁸ Виж: <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/eu-recovery-plan>.

¹⁹ Виж: <https://nextgeneration.bg/14>.

№3 „Разширяване на използване на алтернативните способности за решаване на спорове и въвеждане на медиация, задължителна по някои видове дела“. Една от мерките, предвидени в тази реформа, а именно – промяна в законодателството с цел въвеждане на задължителната съдебна медиация при някои граждански и търговски спорове следва да бъде изпълнена, макар и извън предвидените срокове²⁰.

Независимо от обстоятелството коя от всичките разновидности на съдебната медиация ще бъде избрана, приложението ѝ към търговските спорове безспорно ще остане. Затова и научната дискуссия по-скоро трябва да бъде насочена към видовете търговски спорове, за които следва да бъде приложена съдебната медиация. А един задълбочен сравнителноправен анализ би дал най-вярната насока за преценка относно предметния обхват на търговските спорове, за които следва да се приложи съдебната медиация.

Това изследване няма за цел да прави обстойно проучване на законодателствата на всички държави – членки на ЕС, относно съдебната медиация. Но краткият сравнителноправен анализ показва, че в законодателствата на повечето държави членки това са търговски спорове, породени от неизпълнение на търговски сделки с определен материален интерес (като започнем с френското право, където този материален интерес е до 5 000 евро, и стигнем до гръцкото законодателство, където това са дела с материален интерес над 30 000 евро).

Следователно единият критерий за определяне на вида търговски спорове, подлежащи на съдебна медиация, следва да остане: размер на вземанията, произтичащи от търговски сделки с определен материален интерес (до сега това бяха търговски сделки с цена на иска до 25 000 лв.).

Що се отнася до останалите търговски спорове, предвидени в чл. 140а, ал. 1, т. 5 и т. 6 ГПК, а именно: за изплащане на стойността на дружествен дял при прекратяване на участие в дружество с ограничена отговорност по чл. 125, ал. 3 ТЗ или когато с предявения иск се търси отговорност на управител или на контролор на дружество с ограничена отговорност за причинени на дружеството вреди по чл. 142, ал. 3 и чл. 145 ТЗ, за тях трябва да се направи нов сравнителноправен анализ и да се преосмисли законодателната концепция.

По мое мнение в тази група случаи преценката на съдията следва

²⁰ Симеонова, Л. (2023). Законодателните промени в правната уредба на медиационната процедура в национален план. // Правна трибуна, №1, с. 24 и сл.

да е водеща при препращане към съдебна медиация. Този извод следва от спецификата в тези искиви производства, която следва да бъде обстойно изследвана и съобразена. Аналогично е и становището ми относно посочените в 140а, ал. 2, т. 11 спорове с предмет на иска по чл. 71 ТЗ, чл. 74 ТЗ, чл. 58, ал. 1 ЗК и чл. 25, ал. 4 от ЗЮЛНЦ.

Другият критерий, който би следвало да бъде съобразен при последващата законодателна инициатива, регламентираща насърчаване приложението на съдебната медиация е този, използван от италианския законодател, който през 2003 г. с промяна в законодателството въвежда отмяна на държавните такси по търговски дела, завършващи със споразумение, постигнато в хода на проведена медиация по всячко съдебно производство²¹. В тази връзка намирам за по-удачен този законодателен подход, който ще даде приоритет на мерки, които насърчават прилагането на медиацията по съдебни спорове, а не този, който урежда мерки, които санкционират страната, която е отказала да участва в медиация, насочена от съда.

Тези и още много други аргументи могат да бъдат използвани в полза на реабилитацията в българското законодателство на съдебната медиация във всичките ѝ разновидности с последваща законодателна инициатива за промяна на Закона за медиацията и ГПК. Те са наложителни и в изпълнение на мерките, въведени с Националния план за възстановяване и устойчивост.

За контакти:

Проф. д-р Янка Тянкова
Великотърновски университет
„Св. св. Кирил и Методий“
iana_teneva@abv.bg

²¹ Пак там, с. 40 и сл. Макар в Италия впоследствие в доктрината да се отчита, че това законодателно решение е правилно, то на практика не е довело до голямо повишаване на броя на споразуменията, постигнати по търговски спорове, отнесени за решаване пред съда.